

TÜRKİYE'DE ANTI-KOMÜNİZMİN KAYNAKLARI -3: 1940'LI YILLARDA SOĞUK SAVAŞIN ERKEN PROVASI

Mehmet Aygün

Özet: 1940'lı yıllardan önceki on yıllık dönem, yani 1930'lu yıllar Türkiye'de sol/komünist hareketin suskun ve durgun olduğu yıllardır. Hareket bu dönemde çeviri ve edebiyata yönelmiş ve kendini edebiyat üzerinden yaygınlaştırma çabası içine girmiştir. Bu dönemde Ankara'da DTCF'de sosyoloji kürsüsünde "Amerikan yönelimli, kısmen Marksizmden etkilenmiş ve her şeyden önemlisi Tek Parti yönetimine mesafeli bir duruş sergileyen öğretim üyelerinin" başını çektiği bilimsel çalışmalar (kuramsal ve ampirik) dikkat çekmektedir. Bazı yazarlarının sol hareketin içinden geldiği Kadro dergisi etrafında toplanmış aydınların Marksist etkili ekonomik devletçilik ve kooperatifçilik konularında yazdıkları eserler öne çıkmaktadır. Yine 1930'lu yıllarda Haydar Rıfat tarafından sosyalizm-Marksizm eserlerinin çevirilerinden bahsedilebilir. Siyasal sessizliğin ve bilime ve edebiyata yöneliş nedenlerinden biri Türk solunun 1929 ve 1931 yıllarında art arda maruz kaldığı kovuşturmalar ve yeraltı örgütünün dağıtılmasıdır. Bunun yanında diğer bir önemli etken, 1929 dünya ekonomik buhranı sonrasında izlenen Sovyet Rusya'ya yönelik yaklaşma politikasıdır. Sovyet Rusya'nın buhrandan diğer Batı ülkelerine göre daha az etkilenmesi ve Türkiye'de devletçi ekonomik politikaya geçiş iki ülkeyi birbirine yaklaştırmıştır. Böyle bir konjonktürde sol hareket iki ülke arasındaki sıcak ilişki ortamını bozmaktan kaçınmıştır. 1935'te Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 7. Kongresi'nde Türkiye'deki komünist harekete illegal faaliyetlerini durdurma ve CHP'ye yardımcı olma yolundaki çağrı da bu gelişmede etkili olmuştur. Bu dönemdeki sessizliğin ve durgunluğun dahili bir nedeni de Atatürk'ün toplum üzerindeki birleştirici karizmasıdır. 1930'lu yıllarda Türkiye'de hemen her kesimin bir Atatürk'ü vardır. Sol kesimin Atatürk algısı "Devrimci Atatürk"tür. Milliyetçilerde "Bozkurt Atatürk", muhafazakâr kesimde "muhafazakâr ve dindar Atatürk" algısı göze çarpmaktadır. Farklı kesimleri olumsuz etkileyecek gelişmeler yaşansa da Atatürk etrafında bir ittifak kurulmuştur. Birbirine karşıt eğilimlerin iç içe geçtiği, karşıtlıkların ve uzlaşmaların görüldüğü "büyülü" bir dönemdir. Devrim süreci tamamlanmış, sıra kurumsallaşmaya gelmiştir. Sosyoloji tarihi açısından bu dönem sosyologların bürokratların gölgesinde kaldığı yıllardır ve dönem sosyologları siyasal kadroların öncülüğünde gerçekleştirilen siyasal ve sosyal değişimlere sosyolojik paradigma kazandırma çabasındadırlar.

Anahtar Kelimeler: Marksizm, DTCF, Soğuk Savaş, Sovyet Rusya, Kadro Dergisi, Komünist Parti, Haydar Rıfat.

The Resources Of Anti-Communism In Turkey - 3: The Early Rehearsing Of Cold War In The 1940s.

Abstract: The decade before the 1940s, in other words, the 1930s, are the years when the left/communism movement was reticent and stagnant. The movement inclined to translation and literature and went into the effort of popularizing itself through literature. In this period, the scientific studies (hypothetical and empirical) in the sociology chair in the Faculty of Language History and Geography in Ankara, led by "American-oriented faculty members, who were affected by Marxism to a certain extent and most importantly took a distant stand to the single-party rule" stood out. The work written by the highbrows, who gathered around the "Kadro" magazine -some of its writers came from the left movement- about economic Statism and coop-

eration which were influenced by Marxism, shone out. We can also mention the translations of works about Socialism-Marxism by Haydar Firat in the 1930s. One of the reasons for the political silence and why people drifted to science and literature was due to the successive prosecutions exposed to the Turkish left-wing in 1929 and 1931 and the dissolution of underground organizations. Besides that, another important factor was the policy of convergence towards Soviet Russia after the Great Depression in 1929. Due to the fact that the Soviet Russia was influenced less from the depression than the other Western countries and the transition to the policy of state-oriented economy in Turkey, the two countries got closer. Considering this conjuncture, the left movement avoided causing a disturbance between these two countries. The call to the communist movement in Turkey to stop its illegal activities and to help the CHP (The Republican People's Party) by the Soviet Union Communist Party in their 7th congress in 1935 was influential in this progression. Another domestic reason for the silence and stagnancy during this period was the unifying charisma of Ataturk over the society. Every fraction had his own Ataturk in Turkey in the 1930s. According to the left wingers, Ataturk was a "revolutionist". For the Nationalists; he was the "grey wolf", for the conservatives; he was a "conservative and religionist". Even though there were circumstances that affected different fractions negatively, there was an alliance around Ataturk. It was a "magical" era when countertendencies intertwined, contradictions and reconciliations were seen. The period of revolution was completed and it was time for institutionalization. In terms of the history of sociology, during these years sociologists were overshadowed by the bureaucrats. And the sociologists in this period strived to redound sociological paradigms for the political and social changes under the guidance of the political staff.

Keywords: Marxism, The faculty of Language History and Geography, Cold War, Soviet Russia, "Kadro" Magazine, Communist Party, Haydar Rıfat.

1940'lı yıllardan önceki on yıllık dönem, yani 1930'lu yıllar Türkiye'de sol/komünist hareketin suskun ve durgun olduğu yıllardır.¹ Hareket bu dönemde çeviri ve edebiyata yönelmiş ve kendini edebiyat üzerinden yaygınlaştırma çabası içine girmiştir. Bu dönemde Ankara'da DTCF'de sosyoloji kürsüsünde "Amerikan yönelimli, kısmen Marksizmden etkilenmiş ve her şeyden önemlisi Tek Parti yönetimine mesafeli bir duruş sergileyen öğretim üyelerinin" başını çektiği bilimsel çalışmalar (kuramsal ve ampirik) dikkat çekmektedir.² Bazı yazarlarının sol hareketin içinden geldiği Kadro dergisi etrafında toplanmış aydınların Marksist etkili ekonomik devletçilik ve kooperatifçilik konularında yazdıkları eserler öne çıkmaktadır. Yine 1930'lu yıllarda Haydar Rıfat'ın birtakım sosyalist-Marksist eserleri çevirmesinden bahsedilebilir. Siyasal sesizliğin ve bilime ve edebiyata yönelişin nedenlerinden biri Türk solunun 1929

1 1920'lerde konjonktürel bir canlılık gösteren ama arkası gelmeyen sol/komünist akımlar başka bir yazının konusudur. Ama şimdilik belirtelim, çoğu devlet güdümlü ve destekli bu hareketler, anti-komünist nitelikte güçlü bir siyasal akımla karşılık bulmamıştır. Dolayısıyla Türkiye'de sol akımların 1920'lerde ve 1940'larda sergilediği manzarayı eş düzeyde değerlendirmemek gerekir.

2 Ufuk Özcan, "Türkiye'de Sosyoloji; Başlıca Akımlar, Dönemler ve Figürler", *Sosyoloji Yıllığı 20, Türk Sosyologları ve Eserleri -II: Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 124-131.

ve 1931 yıllarında art arda maruz kaldığı kovuşturmalar ve yeraltı örgütünün dağıtılmasıdır. Bunun yanında diğer bir önemli etken, 1929 dünya ekonomik buhranı sonrasında izlenen Sovyet Rusya'ya yönelik yakınlaşma politikasıdır. Sovyet Rusya'nın buhrandan diğer Batı ülkelerine göre daha az etkilenmesi ve Türkiye'de devletçi ekonomik politikaya geçiş iki ülkeyi birbirine yaklaştırmıştır. Böyle bir konjonktürde sol hareket iki ülke arasındaki sıcak ilişki ortamını bozmaktan kaçınmıştır. 1935'te Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 7. Kongresi'nde Türkiye'deki komünist harekete illegal faaliyetlerini durdurma ve CHP'ye yardımcı olma yolundaki çağrı da bu gelişmede etkili olmuştur. Bu dönemdeki sessizliğin ve durgunluğun dahili bir nedeni de Atatürk'ün toplum üzerindeki birleştirici karizmasıdır. 1930'lu yıllarda Türkiye'de hemen her kesimin bir Atatürk'ü vardır. Sol kesimin Atatürk algısı "Devrimci Atatürk"tür. Milliyetçilerde "Bozkurt Atatürk", muhafazakâr kesimde "muhafazakâr ve dindar Atatürk" algısı göze çarpmaktadır. Farklı kesimleri olumsuz etkileyecek gelişmeler yaşansa da Atatürk etrafında bir ittifak kurulmuştur. Birbirine karşıt eğilimlerin iç içe geçtiği, karşıtlıkların ve uzlaşmaların görüldüğü "büyülü" bir dönemdir.³ Devrim süreci tamamlanmış, sıra kurumsallaşmaya gelmiştir. Sosyoloji tarihi açısından bu dönem sosyologların bürokratların gölgesinde kaldığı yıllardır ve dönem sosyologları siyasal kadroların öncülüğünde gerçekleştirilen siyasal ve sosyal değişimlere sosyolojik paradigma kazandırma çabasındadırlar.⁴ Bu ortamda bütün siyasal düşünce ve hareketlerde bir sessizlik hakimdir. Devrimin soğumaya bırakılması ve siyasetin odağındaki konuların dil, tarih ve kültür gibi konulara yoğunlaşması bunda etkili olmuştur denilebilir.

Ancak, 1930'ların sonlarına doğru, Atatürk'ün ölümü, Batı'da faşizm ve Nazizmin yükselmesi, buna paralel olarak Türkiye'de giderek Türkçü-Turanlı akımın yükselmesi, II. Dünya Savaşı'nın başlaması gibi gelişmeler solun sessizliğini bozmasına yol açmıştır. Bu açıdan 1940'lı yıllar milliyetçi-Turanlı grupla sol/komünist gruplar arasındaki çatışmalara sahne olacaktır. 1940'lı yıllar, Türkiye'de sosyalist/komünist hareketin etkinlik kazandığı üçüncü dönemdir ve önceki döneme göre nispeten daha verimli tartışmalar doğurmuştur. Dönemin koşullarında bütün siyasal ve düşünsel hareketler için siyasette etkin olma fırsatı doğmuştur. Daha büyük savaşın başında Türkiye'nin tarafsızlığını ilan etmesi, ülkenin Almanya'nın yanında savaşa girmesini isteyen Turancı grubun çabaları, solun Sovyetlerin yanında savaşa girme isteğini tetiklemiştir. Bu tartışmalara geçmeden önce 1940'lı yılların Türk düşünce ve siyasal ta-

³ Ahmet Makal, *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*, Ankara, 1999, s. 22-23.

⁴ H. Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyoloji Tarihi-III*, Kitabevi Yayınları: Sosyoloji Dizisi, İstanbul, 2011, s. 2-7.

rihindeki ayırt edici özelliklerinin tespit edilmesi konunun daha iyi anlaşılması açısından önemlidir.

1940'lar Türkiye'sinin Özellikleri

Attila İlhan'a göre 1940'lı yıllar "karanlık yıllar"dır.⁵ Yine bu dönemin "çalı kantılı yıllar" olarak nitelendirilmesi sık rastlanan bir durumdur. Kurtuluş Kayalı'ya göre ise 1940'lı yıllar Türk düşüncesi açısından oldukça dinamik ve verimli yıllardır; etkileri sonraki dönemde de derinden hissedilecektir. Kayalı'ya göre 1940'ların temel eğilimi çağın gelişmelerine, geçmişe ve dünyaya açıklıktır. Akademik çalışmalarda bir artış ve konu zenginliği yanında, abartılı bir ampirik çalışma eğilimi gözlenmektedir.⁶ Bunun nedeni 1940'lı yıllarda Amerikan sosyoloji anlayışının DTCF hocaları üzerinden ülkemizde etkili olmaya başlamasıdır.

Bu dönemin konumuzla ilgili diğer bir özelliği "hümanizm ya da Türk hümanizması" tartışmalarına sahne olmasıdır. Türk tarih tezine alternatif bir kültür ve felsefe hareketi olma iddiasıyla ortaya çıkan evrenselci-kozmopolitist vurgulu hümanizma akımı, sol ile milliyetçi gruplar arasındaki çatışmayı alevlendiren bir etki uyandırmış ve 1940'lı yıllarda anti-komünist cereyanın en önemli itiraz kaynaklarından biri haline gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde hümanist kültür hareketi içinde yer alan aydınlar "komünistlikle", yayınlanan bazı eserler de "komünist" kitaplar olarak suçlanmıştır.

1940'lı yıllar her şeyden önce büyük savaş yıllarıdır. Ülkenin tarafsızlık içinde bir denge politikası sürdürmesi, Türkiye'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesini savunan Turancılarla, müttefiklerin ya da Sovyetlerin yanında savaşa girmesini isteyen sol grupların kısa süre içinde karşı karşıya gelmesini ve çatışmasını beraberinde getirmiştir. Savaş koşullarının yarattığı olumsuzluklar solun etkinliğini artırmasına ve genişlemesine olanak vermiştir. Solun üniversitelerde ve aydın çevrelerde etkisini ve tabanını genişletmesi milliyetçi / muhafazakâr çevrelerin anti-komünist refleksini artıran bir etkendir. Her iki siyasal ekip de devletin siyasetine yön verme çabasına girer. Bu çaba 1940'lı yılların sosyalizm / komünizm ve anti-komünizm hareketlerinin kaynağını oluşturmaktadır.

1940'lı yıllar aynı zamanda Turancılık davası (1944) nedeniyle "milliyetçi ayrışma", 1948 DTCF olayı nedeniyle sol düşüncenin (akademik düşüncenin) tasfiyesi ve sol hareketin siyaset yapma zemininin ortadan kaldırılması yıllarıdır.⁷ Bu tasfiyelerde Cumhuriyet rejiminin daha başlangıçtan itiba-

⁵ Attila İlhan, *O Karanlıkta Biz*, Bilgi yayımları, Ankara, 1998.

⁶ Kurtuluş Kayalı, *Türk Düşünce Dünyası*, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994, s. 116.

⁷ Bu dönemden başlayarak sol hareket 1960'lı yıllara kadar sessiz ve suskun bir dönem geçirecektir.

ren resmi milliyetçilik dışındaki milliyetçiliklere mesafeli tutumu, hep ihtiyatla yaklaştığı sosyalizme ve kabul edilemez bir ideoloji olarak gördüğü komünizme karşı yaklaşımı etkili olmuştur. Ancak dünya konjonktürünün etkisi ve benimsenen dış politika tercihleri tartışmaya meydan vermeyecek bir gerçekliktir.

1940'lı yılların bir diğer öne çıkan özelliği fikir hareketleri ile edebiyat hareketlerinin iç içe geçmesidir. Bu dönemde hem sol hem de sağ çevrelerde edebiyat ve diğer yazın türleri politik bir özellik kazanmıştır. Sağ ve sol gruplar birbirleriyle ve siyasal sistemle kavgasını edebiyat üzerinden sürdürmektedir. Nihal Atsız,⁸ Peyami Safa gibi milliyetçi yazarların dergi yazıları, Sabahattin Ali⁹ ve Nazım Hikmet gibi sol yazarların eserleri buna örnektir. Edebiyat, politik düşüncenin iletilmesi ve politik eylem amacıyla kullanılmıştır.¹⁰ Yine sağ ve sol grupların çıkardığı dergi sayısında bir artış gözlenmiştir. *Yurt ve Dünya*, *Adımlar* ve *Zincirli Hürriyet* gibi sol kesimin çıkardığı dergilere karşı *Millet*, *Bozkurt* ve *Çınaraltı* gibi sağ dergiler politik tartışmaların odağı haline gelmiştir. Şefik Hüsnü, savaş yıllarında (1943) Moskova'ya yazdığı bir raporda, savaş öncesi dönemde ve başlarında sol/komünist hareketin gizli teşkilatlanmayı azaltıp yayım ve edebiyata yönelişi ile ilgili şunları yazmaktadır. "İnkılapçılar... Bizzat kendileri de edebi bir marxiste mecmua çıkarıyorlardı. Bu mecmua, siyasi meselelere katıyen dokunmaksızın, hissiyata hitap eden bazı inkılâpçı şiirler, marxiste edebi tahliller, tarihi materyalist vulgarizasyon makalecikleri neşrediyordu. Bu kadarı bile, etrafında bir heyecanlı gençlik zümresinin toplanmasına ve harekete bazı kıymetli unsurlar kazandırmaya yaramıştı."¹¹

II. Dünya Savaşı sonrasında dünya siyasal dengelerinin değişmesi, dünyanın iki kutupluluğa doğru evrilmesi ve Türkiye'nin Amerikan öncülüğündeki "hür dünya"ya yaklaşması iç politik ve düşünsel tartışmaları belirlemesi açısından 1940'ların en önemli karakteristiğidir. Devlet siyasetinin aldığı yeni yön dolayısıyla Türkiye'de akademik evrelerde liberalizm rüzgârları esmeye başlar. Kıta Avrupası bilim ve düşünce geleneği etkisini yitirirken ("yenilmiş dün-

8 Nihal Atsız, "İçimizdeki Şeytanlar" (19 Temmuz 1940) ve "En Sinsi Tehlike" (1 Ağustos 1943). Makalelerden ilki Sabahattin Ali'nin *İçimizdeki Şeytan* romanında milliyetçiliğe yönelik eleştirilerine bir karşı cevaptır. İkinci makale Faris Akman tarafından 1943 yılında yayınlanan, faşizmin ülke için büyük tehlike olduğunu iddia ettiği ve mecliste de tartışmalara yol açan "En Büyük Tehlike" broşürüne bir cevaptır. Bkz. Sabiha Sertel, *Roman Gibi*.

9 Sabahattin Ali, *İçimizdeki Şeytan*, YKY, İstanbul, 2012.

10 Kemal Karpat, *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi: 1876-1980*, İmge Yayınları, İstanbul, 2007, s. 89.

11 Aclan Sayılğan, *Türkiye'de Sol Hareketler*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1972, s. 243.

ya”) Anglo-Sakson bilim anlayışı etkin olmaya başlar. Çok Partili yaşama geçişle birlikte Cumhuriyet’in Tek Parti politikaları yumuşatılmaya başlanmıştır. Devrimci anlayış yerini evrimciliğe bırakmıştır.¹² Tek parti döneminde etkinliğini yitiren Prens Sabahattinci sosyoloji anlayışı canlanmaya başlamıştır. Kıta Avrupası bilim formasyonu ile yetişmiş Mümtaz Turhan, tam da bu dönüştürme kırılma noktasında, 1944 yılında, ikinci doktorasını yapmak için İngiltere’ye gitme gereği duymuştur.

Tartışmalar, Kavgalar, Tasfiyeler...

Yukarıda da ifade edildiği gibi 1940’lı yıllarda milliyetçi çevrelerle sol siyasal ve düşün çevrelerini çekişmeye iten konuların başında hümanizm tartışmaları gelmektedir. *Yücel* dergisi etrafında toplanmış aydınların öncülüğünde, İnönü dönemi kültür politikalarını oluşturma amaçlı hareket, milliyetçi çevreler tarafından Atatürk döneminde ortaya konan Türk tarih tezine alternatif oluşturma çabası olarak görülmüştür. Türk düşüncesi ve kültürünün temelini hümanizme dayanması gerektiğini savunan hareketin öncüleri, başta Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat olmak üzere Cahit Tanyol, Mustafa Şekip Tunç, Cemal Kuntay, O. Seyfi Orhon, Behçet Kemal Çağlar gibi solla çok da ilişkilendirilmeyecek insanlardır. Ancak bazı sol aydın ve bilim adamlarının¹³ harekete katılması milliyetçi çevrelerin tepkisine yola açacaktır. Milliyetçi-muhafazakâr aydınlara göre hümanizm sol harekete ülkede yayılma imkânı vermektedir. Böylece sosyalizmin hümanizm yoluyla Anadolu’da yaygınlaşacağı endişesi milliyetçi çevreleri bu harekete karşı tavır almaya itecektir. İleride Hasan Ali Yücel’in Milli Eğitim Bakanlığı’nı “komünist yuvası” haline getirmekle suçlanmasının gerekçelerinden biri de bu tartışmalara dayanmaktadır. Hümanizm tartışmaları, insaniyetçi milliyetçilik temelinde sürmüştür. Yine bu dönemde ortaya çıkan Akif-Fikret kavgası hümanizm tartışmalarının bir uzantısıdır. Mehmet Akif, milliyetçi-muhafazakâr düşün çevrelerinin figürü, Fikret ise sol düşün çevrelerinin figürüdür.

II. Dünya Savaşı koşulları, 1930’lu yıllar boyunca sessiz kalan, baskılanan ya da CHP içinde temsil edilen (görece tartışmaların az olduğu yıllar) düşün ve siyasal çevreler II. Dünya Savaşı koşullarında ortaya çıkmışlardır. Savaş’ın yarattığı olumsuzluklar, ortaya çıkan boşluk ve yeni arayışlar ideolojilerde süreç üzerinde etkin olma ve yönlendirme isteği yaratmıştır. Kurtuluş Kavgası’nın belirttiği gibi 1940’lı yıllar, entelektüel bakımdan Türk düşüncesinde

¹² Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul, 1992, s. 63.

¹³ Ankara DTCF sosyologlarından Behice Boran gibi.

II. Meşrutiyetten sonraki ikinci verimli dönemi olarak görülebilir. Gerek savaşın yarattığı koşul ve fırsatlar, gerekse o dönemde öne çıkan “yerlilik” arayışları siyasal grupların devlet siyaseti üzerinde etkin olma çabasını güçlendirmiştir. Başlangıçta (II. Meşrutiyet döneminde) Rus Panslavizm’ine bir tepki olarak doğan Turancılık, Almanların Türklerin geleneksel düşmanı Sovyetleri yenilgiye uğratacağı beklentisi ortaya çıktığı zaman canlılık kazanacak, Almanya’nın yanında savaşa girmemiz için devlete baskı yapılacaktır. Almanların zaferi aynı zamanda Sovyetlerdeki “esir Türklerin” kurtuluşu olarak görülmektedir. Savaşın Almanya lehine gittiği dönem boyunca devletin tolerans gösterdiği Turancı çevrelerin Alman yanlısı ve aşırı ırkçı-milliyetçi söylemleri, özünde bu ideolojiye karşı olan ve Türkiye’nin müttefiklerin yanında savaşa girmesi yönünde çaba gösteren sol çevreler tarafından faşistlikle suçlanacaktır. Dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu da bu suçlamalardan payını alır. 1939 yılında SSCB ile Almanya arasında imzalanan Saldırmazlık Paktı ve yine aynı yıl Türk-Alman Dostluk Antlaşması Türkiye’de sol ve komünistleri temkinli davranmaya yöneltmiştir. Türkiye ile Sovyetler arasındaki savaş olasılığını ortadan kaldıran bu anlaşma sonrasında sol, edebiyata ve bilimsel çalışmalara yönelir. Ancak 1941’de Almanya’nın Sovyetler Birliği’ne ani saldırısı ve Türkiye’nin tarafsızlık siyasetini sürdürmesi karşısında TKP de hükümete karşı saldırıya geçer. Başbakan Refik Saydam’ın ölümü üzerine yerine geçen Şükrü Saraçoğlu’nu milliyetçi söylemleri¹⁴ nedeniyle faşistlikle suçlarlarken, diğer yandan Kemalizmin “yurtta sulh, cihanda sulh” politikasını geçerliliğini yitirmiş bir anlayış olarak eleştirirler.¹⁵ Savaşın Almanya’nın lehine devam ettiği 1942-43 yılları boyunca sol çevreler, hem devletin tarafsızlık içinde Alman yanlısı siyasetine karşı hem de bu yıllarda yükselen milliyetçiliğe karşı giderek yükselen bir mücadele içine girerler. Sol çevreler, Sovyet yanlısı kamuoyu oluşturma hareketlerinin önündeki en büyük engel olarak milliyetçiliği görmektedirler.¹⁶ Milliyetçilik “en büyük tehlike”¹⁷ olarak nitelenmektedir. Bu yıllarda Türkçülük vurgusu siyasette ve düşün-

¹⁴ 5 Ağustos 1942’de Saraçoğlu, “Biz Türk’üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız, bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve laakal o kadar da bir vicdan ve kültür meselesidir.” şeklinde resmi bir beyanatta bulunmuştur.

¹⁵ Aclan Sayılğan, *Türkiye’de Sol Hareketler*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1972, s. 252.

¹⁶ A. g. e., s. 255. Gerçekte II. Meşrutiyet döneminde Türkiye’de ilk sosyalist partiyi kuran Hüseyin Hilmi’nin çıkardığı *İştirak* dergisinde de sosyalizmin yayılması önünde en büyük engelin milliyetçilik olduğu savunulur. Bkz. Yusuf Tekin, “Türkiye’de İlk Sosyalist Hareket: *İştirak* Çevresinin Sosyalizm Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/469/5377.pdf

¹⁷ Milliyetçi çevrelerde bu şiarın karşılığı “kızıl tehlike”dir.

sel alanda artmaya başlamıştır. Ayrıca Türkçülüğün ve milliyetçiliğin himaye edildiği ve yaygınlaşmasına göz yumulduğu yıllardır. Sovyetlerdeki “Esir Türkler”in bu ülkenin Almanlar tarafından yenilgiye uğratılmasıyla kurtarılması umudunun canlı olduğu bir zamandır. İşte bu yıllarda TKP ve sol çevrelerin mücadelesi iki noktada yoğunlaşır: 1. Türkiye’nin müttefikler yanında savaşa girmesi; 2. Turancıların Alman yanlılığını teşhir etmek. Sol ve komünist çevrelerin artan eleştirilerinin odağına devletin savaş koşulları nedeniyle uyguladığı ekonomi politikalarının yarattığı geçim sıkıntısı da eklenir. Süleymaniye Caminin mahyasına “Saraçoğlu faşisttir” şeklinde yazı yazma girişimi nedeniyle TKP’ye karşı 1944 Tevkifatı gerçekleşir. Ancak bu soruşturma hemen durdurulur. Çünkü Alman orduları Doğu cephesinde yenilmeye başlamış, Sovyet orduları karşı saldırıya geçmiştir. Bu gelişme üzerine kovuşturma sırası Turancı gruplara gelir. 1944 davasıyla Turancılar yargılanmaya başlanır. Bu tarihten sonra Turancılara yönelik baskı ve tasfiyeler solu rahatlatırsa da, bu durum kısa sürecektir. Savaşın hemen sonrasında savaştan galip çıkan Sovyetlerin Türkiye’ye yönelik tehditleri (nota savaşları) sola yönelik baskıyı artıracaktır. Alman yenilgisinin ufukta belirmesiyle tasfiyeye maruz kalan milliyetçi grupların savaşın hemen başlarında çıkarmaya başladığı dergiler¹⁸ birer birer kapanırken, Sovyet tehdidinin arttığı 1945 ve sonrası yıllarda solun yayın organları baskın ve talanlara maruz kalır. *Tan*, *Yeni Dünya* ve *La Turquie* gazetelerinin tahrip edilmesi, 4 Aralık 1945’te hükümetin dahliyle üniversite öğrencilerinden oluşan milliyetçi gençlerin “Kahrolsun Kızillar!” ve “Kahrolsun Serteller!” sloganları eşliğinde gerçekleşmiştir. Gerçekte bu olayın nedeni notalarla Türkiye üzerinde baskı kurmaya çalışan Sovyetlere, Sovyetlerle her şeye rağmen iyi ilişkiler kurmayı savunan *Tan* gazetesini üzerinden gözdağı vermektir.

Turancıların yargılanmaya başlandığı 1944 yılına Sabahattin Ali-Nihal Atsız davası damgasını vurur. Dava, Atsız’ın *Orhun* dergisinde Saraçoğlu’na yazdığı iki mektupta devletin bütün kademelerinde “komünist” kadroların yerleştirildiği ve bunlardan birinin de Sabahattin Ali olduğunu söylemesiyle başlar. İddialara göre H. Ali Yücel’in teşviki ile Ali’nin Atsız’ı mahkemeye vermesiyle başlayan dava sırasında özellikle milliyetçi gençler tarafından Ankara’da bir dizi komünizm karşıtı gösteriler yapılır. Gösterilerde Sabahattin Ali’nin kitapları ve solcu dergiler yakılır. Bu gösteriler DTCF’ye de sızmış, Sabahattin Ali DTCF felsefe öğrencisi Yüksel Serdengeçti tarafından tokatlanmıştır.¹⁹

¹⁸ *Bozkurt*, *Millet*, *Çınaraltı* gibi Türkçü-Turancı dergiler.

¹⁹ Beşir Ayvazoğlu, “Tanrıdağ’dan Hıra Dağı’na Uzun İnce Yollar”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Cilt: 4, s. 566-567.

Gösterilerin yaygınlaşması üzerine Cumhurbaşkanı İnönü, rahatsızlığını 19 Mayıs törenlerinde şu sözlerle ifade etmiştir: "Türk milliyetçisiyiz, fakat memleketimizde ırkçılık prensibinin düşmanıyız."²⁰ Sabahattin Ali-Atsız davası sonrasında meydana gelen gelişmelerin anayasal düzene karşı işlenmiş bir suç olduğu gerekçesiyle başlayan davada, ırkçı-Turancılıkla suçlanan ve aralarında sonraki dönemlerde komünizmle mücadelede önemli görevler üstlenecek olan aydın ve siyasetçiler yargılanmıştır. Aslında dava, Alman cephesinde hızla ilerleyen Sovyetlere karşı bir jest olarak Türkçülerin feda edilmesidir. Almanya ile siyasi ilişkilerin kesilmesi (2 Ağustos 1944) ile Turancıların yargılanmaya başlaması (7 Eylül 1944) arasındaki zamanlama bunu açıkça göstermektedir. Yine aynı günlerde Alman yanlısı eğilimleriyle bilinen Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nun istifa etmeye zorlanması da tesadüf değildir. Savaş koşullarında uygulanabilir bir siyaset olarak yükselen Turancılık bu olasılığın ortadan kalkmasıyla tasfiye edilmiş, sonraki dönemlerde milliyetçilere dönük ciddi bir yargılama olmamıştır. Bu tarihten itibaren ayrışan milliyetçiliğin Türkçü damarı sessizliğe gömülürken diğer kanat muhafazakârlıkla bütünleşerek dinsel duyarlılıkları da öne çıkaran bir yaklaşımla komünizmle mücadeleyi sürdürmüştür. "Tanrı Türk'ü korusun" argümanı "Allah Müslümanı korusun" anlayışına doğru evrilmiştir. 1944 davasında yargılanan ve sonraki dönemlerde milliyetçiliğin önemli temsilcilerinden Alparslan Türkeş, 1972 yılında yayımlanan bir kitabında "Milletin son bağımsız kalesi olan Türkiye'mize zarar getirmeyecek şekilde esir Türklerle ilgilenmek lüzumuna"²¹ inanmaktadır. Komünizmle doğrudan ilgisi olmayan bu bilgiler 1945'li yıllardan sonra Türkiye'de anti-komünizm hareketini anlamak açısından önemlidir.

II. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde Sovyet tehditleri ve talepleri karşısında iyice yalnızlaşan Türkiye uluslararası planda ittifak arayışına girişmiştir. Bu arayış yıllarında savaştan sonra Avrupa'da sosyalist ve komünist akımların yükselmeye başlaması -Avrupa'nın Nazizm ve Faşizm gibi otoriter rejimlerden kurtarılmasında sosyalist Sovyet Rusya'nın rolü dolayısıyla- Türkiye'de de sola olan ilgiyi artırmıştır. Solun yükselmesi ve etkinliğini artırmasının bir nedeni de rejimin savaş sonrasında yumuşatılması ve çok partili yaşama geçilmesidir. Ancak ülkedeki sosyal ve siyasal değişim süreci solun gelişmesi için elverişli koşulları sağlarken aynı zamanda da onu engelleyici nitelikte yeni çıkarlar ve yönelimler yaratmıştır.²² 1946 yılında çok partili yaşama dönüş ve Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikle sendikalar ve sol par-

²⁰ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 2, YKY Yayınları, İstanbul, 2005, s. 65.

²¹ Alparslan Türkeş, *Yeni Ufuklara Doğru*, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1972, s. 19.

²² Kemal Karpat, *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi: 1876-1980*, İmge Yayınları, Ankara, 2007, s. 91.

tiler yeniden kurulmaya başlar. 1946 yılında kurulan iki sol parti; Adil Müstecaplıoğlu'nun Türkiye Sosyalist Partisi ile Şefik Hüsnü'nün kurduğu Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisidir. Bu partiler sendikalarda hızlı bir şekilde örgütlenmişlerdir. Ancak çok geçmeden İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından "sosyal bir sınıfın öteki sınıflar üzerindeki tahakkümünü sağlamaya yönelik faaliyette buldukları" gerekçesiyle kapatılmışlardır. Ama asıl gerekçe Türkiye'nin değişen siyasal tercihinin netleşmeye başlamasıdır. Bu tarihten itibaren ideolojik temelde iki kutuplu bir dünya belirmeye başlamıştır. "Hür Dünya" olarak tanımlanan Amerika'nın öncülüğünü yaptığı Batı bloğuna yaklaşan Türkiye'de Soğuk Savaş tipi anti-komünizm dönemi başlar. Sola ve sol yayınlara karşı baskının arttığı bu yıllar Amerika ile ilişkilerin her alanda geliştiği yıllardır. DP ve CHP sola karşı ittifak kurmuştur. Sol eğilimlerle mücadele için milliyetçi gençlik örgütlenmeleri kurulacaktır. Hükümetin desteklediği bu grupların, özellikle MTTB'nin komünizm karşıtı gösterileri bu dönemde artmıştır. 1946 yılında mecliste sol oluşumların önlenmesi istenir. Bazı DP'lilerin sol aydınlarla ilişkisi, DP'nin solculukla suçlanmasına yol açacaktır. Örneğin 1947 yılında İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer DP'yi solculukla suçlamıştır. DP'liler de CHP'yi solculukla ve solcuları himaye etmekle suçlayacaklardır. Bunun üzerine 18 Mayıs 1948'de CHP, Türk demokrasisinin aşırı sağa ve sola kapalı olacağı yönünde karar almıştır. "Kızıl korkunun" histeri düzeyinde arttığı yıllardır. Bu korku yeni dönemde hem Türk siyasetinin Batı yanlısı yöneliminin meşruiyetini sağlayacak hem de içeride sola karşı yürütülen baskı ve tasfiyelerin gerekçesi olacaktır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi 1940'lı yıllarda sağ ve sol gruplar hem birbirlerine karşı hem de devlete karşı muhalefeti dergiler üzerinden yürütmüşlerdir. Dönemin anti-komünist hareketlerini dergi ve gazeteler üzerinden takip etmek mümkündür. 1940'lı yıllarda popülerleşen milliyetçilik beraberinde çok sayıda Türkçü-milliyetçi derginin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Devlet siyaseti üzerinde etkisi artan milliyetçi-Türkçü kesimin çıkardığı dergilerin başında *Gök-Börü*, *Orhun*, *Kopuz*, *Bozkurt*, *Millet*, *Çınaraltı*, *Türkçülük*, *Kürşad*, *Altınışık*, *Özleyiş* gibi dergiler gelmektedir. Bu dergilerde Reha Oğuz Türkkan, Remzi Oğuz Arık, Orhan Seyfi Orhon, Mümtaz Turhan, Peyami Safa, Fethi Tevetoğlu gibi milliyetçi-muhafazakâr olarak nitelenen aydın ve akademisyenler yazılar yazmışlardır. *Orhun* dergisi Atsız'ın sola ve hükümete karşı sert yazılar kaleme aldığı bir dergidir. Şükrü Saraçoğlu'na yazılan açık mektuplar da bu dergide yayınlanmıştır. Dergi, savaş yıllarında sol ve komünist hareketlerin arttığı iddiasını sürekli gündeme getirerek anti-komünist hareketin odağı olmuştur. Ankara Devlet Konservatuarı öğretmeni Sabahattin Ali, DTCF'de görevli Pertev Naili Boratav, Sadrettin Celal, Ahmet Cevat Emre gibi aydınların komünist faaliyetler yürüttüğü ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali

Yücel'in komünistleri himaye ettiği şeklindeki iddialar bu dergi tarafından gündeme getirilmiştir.

Yükselen Türkçü-milliyetçi yayın karşısında sol kesimde de bir yayın patlaması olmuştur. Hem milliyetçiliğin önünü kesmek, hem de savaş koşullarında ortaya çıkan boşlukta siyaset üzerinde etkili olmak için yoğun bir çaba içine girilmiştir. Türkçü-Turancı çevrelerin Alman yanlısı siyaset önerisine karşı Sovyet yanlısı siyaset önerisi bu dergilerin odaklandığı temel konular arasında yer almıştır. Ancak 1940'lı yılların ortasına gelindiğinde Türkçü-milliyetçi dergiler gibi sol dergiler de kapanmıştır / kapatılmıştır.

1941 yılında Behice Boran'ın çıkardığı *Yurt ve Dünya* dergisi sayıları gittikçe artan milliyetçi dergilerin ırkçılığa varan görüşlerine en sert tepkiyi gösteren dergilerin başında gelmektedir. Sosyoloji, tarih ve iktisat konularını ağırlıklı olarak gündeme getiren dergi güncel siyasal tartışmalardan da uzak değildir. Yine Boran'ın yönetiminde 1943'ten Mayıs 1944'e kadar 12 sayı çıkan *Adımlar* dergisi sol aydınların toplandığı bir dergi olmuştur. Hümanizm, Doğu-Batı sorunu ve çağdaş düşünce akımlarının tartışıldığı dergide Hilmi Ziya Ülken, Muzaffer Şerif, Behice Boran, Zeki Baştımar, Rıfat Ilgaz, Orhan Kemal, Sabahattin Ali gibi aydın ve akademisyenler yazmışlardır. Yukarıda da ifade edildiği gibi sol bu yıllarda edebi ve aktüel dergiler üzerinden muhalefet geliştirmektedir. *Yeni Edebiyat* dergisi milliyetçi çevrelere ve hükümete karşı mücadelede öne çıkan bir dergi olmuştur. Teorik ve bilimsel niteliği öne çıkan bu dergilerin yanında *Tan* gazetesi, *Yeni Dünya* gazetesi ve *Görüşler*, *Yürüyüş*, *Gün*, *Yığın*, *Barış* gibi daha çok güncel politik tartışmaların içinde yer alan dergiler yayınlanmıştır. Bunlardan *Tan* gazetesi ve *Görüşler* dergisi tarihe "Tan Baskını" olarak geçen, 4 Aralık 1945 günü İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin başını çektiği anti-komünist içerikli bir gösteri sırasında yağmalanmış, aynı gün içinde birçok sol yayınevi de kundaklanmıştır. Olaylar, 3 Aralık 1945 yılında Hüseyin Cahit Yalçın'ın²³ *Vatan* gazetesinde yayınlanan "Kalkın Ey Ehli Vatan" yazısı ile gençleri komünistlere karşı mücadeleye çağırmasıyla başlamıştır. Ama asıl neden Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye dönük tehditlerine rağmen Sertellerin Sovyetlerle iyi ilişkiler kurulması yönündeki yazıları ve *Görüşler* dergisinde DP kurucularıyla birlikte tek parti rejimine (ve elbette CHP'ye) karşı birlikte muhalefet etmeleridir. *Görüşler* dergisi, savaş sonrası CHP içinde ortaya çıkan Bayar grubu ile Sertellerin ortak projesi olarak çıkmıştır. Sabiha Sertel, *Görüşler*'in nasıl doğduğunu şu sözlerle anlatır: "Bir gün Tefvik Rüştü Aras'la beraber (Celal Bayar) Moda'daki evimize geldiler. Bana bir dergi çıkarmak niye-

²³ Hüseyin Cahit Yalçın bu yıllarda komünizmle mücadelede ve özellikle Sertellerle girdiği polemiklerle öne çıkmaktadır.

tinde olduklarını, bu derginin benim tarafımdan çıkarılmasını istediklerini (belirtirerek), “sermayesini vermeye de hazırız” dediler.”²⁴ Muhalif grup CHP ile yollarını ayırdıktan sonra muhalif *Tan* gazetesinden faydalanmak istemiştir.²⁵ Bu yakınlık ve ortak dergi projesi nedeniyle DP’liler Sovyetlerden yardım almakla ve komünistlikle suçlanacaktır. Yine derginin isminin başındaki G harfinin ters döndürülünce orağa benzediği, bunun da derginin komünist olduğunun bir göstergesi olduğu şeklinde polemikler yaşanmıştır. *Tan* baskınının Sovyet Rusya’ya karşı hükümetin bir gözdağı olduğu şeklinde yorumlanmasına sıklıkla rastlanmaktadır. Ayrıca bu olaya Türkiye’nin siyasal yaşamında önemli roller üstlenmiş Turgut Özal, Süleyman Demirel gibi isimlerin de katıldığı ortaya çıkmıştır.²⁶

1940’lı yılların önemli olaylarından biri de DTCF tasfiyesidir. 1944 yılında Turancıların tasfiyesi ile başlayan süreç, 1945 yılında sol yayınlara karşı devam eden baskılar ve 1946 yılında sol partilerin ve sendikaların kapatılmasıyla devam etmiştir. Kuşkusuz bu gelişmelerde dış ve iç siyasal konjonktürün etkisi olmuştur. 1946 sonlarından itibaren anti-komünist siyaset üniversiteye yönelmiştir. Bunda da şüphesiz bu yıllardan itibaren siyasetin ABD’nin öncülüğündeki Batı Bloku’na doğru yönelimi etkili olmuştur. Solcu hocalara yönelik soruşturmanın başladığı 1947 yılında Truman Doktrini ve Marshall yardım planı imzalanmış olması bu iki olay arasında ilgi çekici bir paralellik kurmamıza izin vermektedir. Başbakanın değişmesi ve H. Ali Yücel’in eğitim bakanlığından atılması sonrasında DTCF’de görev yapan Niyazi Berkes, Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif gibi hocaların üniversiteden atılmasına yönelik kampanyalar başlar. 20-30 öğrenciye bu hocaları istemedikleri hakkında *Ulus* gazetesinde bir mektup yayınlattılır. Tasfiye süreci fakülte dekanı Enver Ziya Karal’ın Milli Eğitim Bakanlığı’na hocaların İstanbul’da yayınlanan ve “siyasi görüşü ilmi düşünceyle uzlaşma kabul etmeyen” dergi olarak nitelenen *Görüşler* dergisine yazı yazma vaadi verdiklerini bildiren bir raporla başlar. Bakanlık emrine alınan hocaların Danıştay tarafından görevlerine döndürülmesi ile milliyetçi gençler tarafından bir dizi eylem gerçekleştirilir. “Üniversite kürsülerinde yabancı ideolojileri yayarak Türk gençliğine zehir saçmak” temel suçlaması ile başlayan davada bu öğretim üyelerine yönelik suçlamalar şunlardır. P. Naili Boratav “Türkçülük aleyhinde bulunmak”, Behice Boran “sağcı talebeleri sınıfta bırakmak”, “konferanslarda Rus rejimini, seminerlerde komünizmi methetmek”, Niyazi Berkes hakkında “derslerde komünizmi methet-

²⁴ Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Ant Yayınları, İstanbul, 1969, s. 298.

²⁵ A.g.e., s. 298, 318-321.

²⁶ www.candundar.com.tr (Erişim: 10.01.2012)

mek, komünist beyannamesini ısrarla okutmak” ve komünistlerle ilişki kurmak.²⁷ 1930’lu yıllarda Amerika’da Marksizm’in revaçta olduğu yıllarda o ülkede okuyan ve Cumhuriyetin devrimlerine kuramsal temel kazandırma kaygısı ile açılan DTCF’de göreve başlayan bu akademisyenlerin tasfiyesi ülkenin değişen dış siyasetinin bir sonucudur. Kutuplaşan dünyada, Soğuk Savaş’ın başlamasıyla birlikte ABD’de başlayan komünizm korkusunun tetiklediği anti-komünizm eşgüdümlü bir şekilde Türkiye’de de başlamıştır. 1940’ların ortasına kadar Türkiye’de anti-komünizm siyaseti daha çok Nazizm’in Sovyet sosyalizmine karşı tezleri etkisi altında biçimlenmiştir. Savaş sonrası dönemde Amerikan tarzı anti-komünizm başlamıştır. Bu dönemde daha önce tasfiyeye uğrayan Turancılığın yerini muhafazakâr milliyetçilik almıştır. Atsız yalnızlaşırken, Türkçülük yönü törpülenmiş, muhafazakâr yönü ağır basan bir milliyetçilik yeni dönemde öne çıkacaktır. Giderek komünizmle mücadelede dini referanslar ve figürler öne çıkmaya başlayacaktır. 1950 yılında Diyanet İşleri Başkanı A. Hamdi Akseki’nin “Komünistliği, ideolojisini ve ne şekilde olursa olsun bütün tatbikatını İslamiyet kesinlikle reddeder.”²⁸ şeklindeki açıklaması bunun bir göstergesidir.

Sonuç

1940’lar siyaset ve düşünce tarihimiz açısından oldukça önemli bir dönemdir. Düşünsel açıdan renkli, bilimsel açıdan verimli yıllardır. Bu dönemde yapılan bilimsel çalışmalar, devlet öncülüğünde gerçekleştirilen tercüme faaliyeti ve yürütülen siyasal tartışmalar düşünce tarihimizi daha sonraki yıllarda da derinden etkilemiştir. Siyasal ayrışma ve çatışmaların yükselişe geçtiği bu dönemde hem ırkçı-Turancı kesim hem de sosyalist hareket kovuşturma ve tasfiyeye uğramıştır. Bu tasfiye öncesinde, büyük savaş koşullarında Almanya yanlısı siyasetle bağlantılı olarak milliyetçi çevrelerde anti-komünist eğilimlerin yükselişe geçtiği görülmektedir. Devlet ise tek bir siyasi tercihe angaje olmuş değildir; savaştan Avrupalı güçler karşısında nötral ve dengeli bir tutum izlenmiştir. Ancak savaşın değişen dengeleri, Türkiye’deki iç siyasal tartışmaları ve tasfiyeleri de doğrudan etkileyecektir. Nitekim Turancı kesime yönelik 1944 yargılamalarını bu çerçevede açıklamak mümkün gözükmemektedir. 1945 Yalta görüşmelerinden sonra SSCB-ABD ayrışmasının kesinleşmesi, iki kutuplu bir dünya düzeninin oluşması ve Türkiye’nin bu iki kutuplu dünya dengeleri içinde-

²⁷ Mete Çetnik, *Üniversitede Cadı Avı: 1948 DTCF Tasfiyesi ve P. N. Boratav’ın Müdafası*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008, s. 55-57.

²⁸ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, “1941-1960”, Cilt: 2, YKY, İstanbul, 2005, s. 180.

ki konumunun netleşmesiyle anti-milliyetçi ve evrenselci özellikler gösteren sosyalist hareket ve önceki dönemde adları komüniste çıkan aydınlar da tasfiye edilmiştir. Görüleceği gibi, bütün bu olaylar dünyada meydana gelen gelişmelerden bağımsız değildir. II. Dünya Savaşından sonra Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye dönük tehditleri ve bu gelişme sonucunda Türkiye'nin ABD önderliğindeki bloğa yakınlaşması, gittikçe gelişen anti-komünist propagandanın en önemli veçhelerinden birini oluşturmuştur. Dönemin sonlarına doğru Cumhuriyet'in Tek Parti dönemi uygulamalarından büyük ölçüde vazgeçilmiş, laiklik politikaları yumuşatılmış, muhafazakâr milliyetçiliğin ve liberal düşüncenin önü açılmıştır. Böylece, tercih edilen yeni siyasetin önünde engel olacak, onu zora sokacak ideolojiler / ideolojik akımlar üzerinde kontrol sağlayan Türkiye, Batı Bloğu içindeki yerini alacaktır.

Kaynakça

- Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayınları, İstanbul, 1992.
- Ali, Sabahattin, *İçimizdeki Şeytan*, YKY, İstanbul, 2012.
- Atsız, Nihal, "İçimizdeki Şeytanlar" (19 Temmuz 1940) ve "En Sinsi Tehlike" (1 Ağustos 1943) (Atsız Kişisel Web Sitesi, Erişim: 03.01.2012)
- Ayvazoğlu, Beşir, "Tanrıdağ'dan Hıra Dağı'na Uzun İnce Yollar", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Cilt: 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 2, YKY Yayınları, İstanbul, 2005.
- Çetik, Mete, *Üniversitede Cadı Avı 1948 DTCF Tasfiyesi ve P.N. Boratao'nun Müdafası*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2008.
- İlhan, Attila, *O Karanlıkta Biz*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1998.
- Karpat, Kemal, *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi: 1876-1980*, İmge Yayınları, Ankara, 2007.
- Karpat, Kemal, *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi: 1876-1980*, İmge Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram, *Türk Sosyoloji Tarihi-III*, Kitabevi Yayınları: Sosyoloji Dizisi, İstanbul, 2011.
- Kayalı, Kurtuluş, *Türk Düşünce Dünyası*, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994.
- Makal, Ahmet, *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*, Ankara, 1999.
- Özcan, Ufuk, "Türkiye'de Sosyoloji: Başlıca Akımlar, Dönemler ve Figürler", *Sosyoloji Yıllığı 20, Türk Sosyologları ve Eserleri -II: Genel Eğilimler ve Kurumsallaşma*, Yay. Haz. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Sayılgan, Aclan, *Türkiye'de Sol Hareketler*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1972.
- Sertel, Sabiha, *Roman Gibi*, Ant Yayınları, İstanbul, 1969.
- Tekin, Yusuf, "Türkiye'de İlk Sosyalist Hareket: İştirak Çevresinin Sosyalizm Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, dergiler.ankara.edu.tr / dergiler/42/469/5377.pdf
- Türkeş, Alparslan, *Yeni Ufuklara Doğru*, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1972.
- www.candundar.com.tr (Erişim: 10.01.2012)